ΕΚΘΕΣΗ ΑΚΡΟΑΤΗΡΙΟΥ
στην υπόθεση C-306/88 *

I — Πραγματικά περιστατικά και διαδικασία

1. Το Rochdale Borough Council (Δημοτικό Συμβούλιο του Rochdale· στο εξής: Council) υπέβαλε στο High Court of Justice, Queen's Bench Division, αίτηση για την έκδοση διαταγής, σχετικά με την παράβαση εκ μέρους του Stewart Jhon Anders (στο εξής: Anders) του άρθρου 47 του Shops Act 1950, διότι άνοιξε και εξακολουθεί να ανοίγει για το κοινό τα ευρισκόμενα στο Dale Mill καταστήματά του λιανικής πωλήσεως κατά τις Κυριακές, για την άσκηση άλλων εμπορικών δραστηριοτήτων πλην αυτών που προβλέπονται στο παράρτημα V του νόμου αυτού. Το Council ζητεί από το αιτούν δικαστήριο να εκδώσει διάταξη που να απαγορεύει στον Anders να ανοίγει είτε ο ίδιος, είτε μέσω των προστηθέντων του, είτε με οποιονδήποτε άλλον τρόπο, ή να επιτρέπει σε τρίτους να ανοίγουν για το κοινό τα καταστήματά τους στο Dale Mill κατά τις Κυριακές, για την άσκηση άλλων εμπορικών δραστηριοτήτων, πλην αυτών που απαριθμούνται στο παράρτημα V στου Shops Act 1950.

2. Το άρθρο 47 του Shops Act 1950 ορίζει ότι «τα καταστήματα παραμένουν κλειστά για την εξυπηρέτηση του κοινού τις Κυριακές, εκτός αν ορίζεται άλλως στο παρόν τμήμα του νόμου αυτού. Τα καταστήματα μπορούν πάντως να παραμένουν ανοικτά για το κοινό τις Κυριακές για τις συναλλαγές που αναφέρονται στο παράρτημα V του παρόντος νόμου.» Το παράρτημα V του Shops Act απαριθμεί τα είδη που μπορούν να πωλούνται στα καταστήματα την Κυριακή. Πρόκειται ιδίως για οινοπνευματώδη ποτά, για ορισμένα τρόφιμα, καπνό, εφημερίδες και άλλα προϊόντα τρεχούσης καταναλώσεως.

3. Το εθνικό δικαστήριο δέχεται ότι έχουν αποδειχθεί τα ακόλουθα:

α) Τα περισσότερα από τα είδη που πωλεί ο Anders στο Dale Mill δεν εμπίπτουν στην εξαίρεση από την απαγόρευση της εμπορίας κατά τις Κυριακές.

β) Μεταξύ των ειδών που πώλησε ο Anders στο Dale Mill, αυτά που προέρχονταν από άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας εισήχθησαν από τα κράτη αυτά κατά την περίοδο από 1ης Απριλίου 1987 μέχρι 31 Μαρτίου 1988 αντιπροσωπεύουν τουλάχιστον το 26,80 % του συνόλου των προϊόντων που πώλησε ο Anders στο Dale Mill. Έκτοτε οι πωλήσεις των προϊόντων αυτών αντιπροσωπεύουν πάντοτε ανάλογο, αν όχι υψηλότερο ποσοστό.

γ) Κατά την περίοδο από 1ης Απριλίου 1987 μέχρι 31 Μαρτίου 1988 οι λιανικές πωλήσεις στο Dale Mill ανήλθαν συνολικά σε 1 292 880 λίρες στερλίνες (UK£), ενώ οι λιανικές πωλήσεις που πραγματοποιήθηκαν Κυριακή ανήλθαν σε 489 260 UK£, αποτελούν δηλαδή ποσοστό 37,84 % επί του συνόλου. Εξάλλου, δεδομένου ότι οι πωλήσεις

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

προϊόντων που προέρχονται από άλλα κράτη μέλη της Κοινότητας δεν παρουσίασαν σημαντική διακύμανση στις διάφορες ημέρες της εβδομάδας, εκτιμάται ότι η αξία των πωλήσεων των προϊόντων αυτών που πραγματοποιήθηκαν Κυριακή κατά την εν λόγω περίοδο ανερχόταν τουλάχιστον σε 131 260 UK£.

δ) Αν το κατάστημα του Dale Mill ήταν κλειστό την Κυριακή κατά την περίοδο από 1ης Απριλίου 1987 μέχρι 31 Μαρτίου 1988, αυτό θα είχε ως συνέπεια σημαντική μείωση της συνολικής ποσότητας των πωλουμένων ειδών *όχι μόνο την Κυριακή, αλλά καθόλη τη διάρκεια της εβδομάδος*. Αν ίσχυε μία τέτοια απαγόρευση κατά την εν λόγω περίοδο, εκτιμάται ότι η μείωση των πωλήσεων θα έφθανε και πιθανότατα θα υπερέβαινε τις 489 260 UK£.

ε) Η εφαρμογή της απαγορεύσεως ασκήσεως εμπορικών δραστηριοτήτων την Κυριακή μειώνει έμμεσα σε απόλυτους αριθμούς τον όγκο των εισαγωγών στο Ηνωμένο Βασίλειο από άλλα κράτη μέλη για πολλά από τα είδη που πωλούνται στο Dale Mill.

4. Στη διαφορά της κύριας δίκης, το *Council* υποστηρίζει ότι το άρθρο 47 του Shops Act 1950 δεν αποτελεί μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικό περιορισμό επί των εισαγωγών κατά την έννοια του άρθρου 30, διότι, ελλείψει κοινών κανόνων που να διέπουν την εμπορία ενός προϊόντος, εναπόκειται στα κράτη μέλη η ρύθμιση όλων των ζητημάτων που αφορούν την εμπορία του στο έδαφός τους, και ότι το προαναφερθέν άρθρο 47 εφαρμόζεται τόσο στα εγχώρια προϊόντα όσο και στις εισαγωγές και ουδόλως θέτει σε δυσμενέστερη θέση τις εισαγωγές προς όφελος των εγχωρίων ή των όμοιων ανταγωνιστικών προϊόντων. Εξάλλου, η διάταξη αυτή πρέπει να θεωρηθεί ως απαραίτητη για την ικανοποίηση «ορισμένων επιτακτικών αναγκών» και ως δικαιολογημένη κατά το άρθρο 36 για λόγους δημοσίας ηθικής, δημοσίας τάξεως και προστασίας της υγείας και της ζωής των ανθρώπων. Εν πάση περιπτώσει, το επίμαχο άρθρο δεν αποτελεί ούτε αυθαίρετη διάκριση ούτε συγκεκαλυμμένο περιορισμό στο εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών και ούτε παραβιάζεται η αρχή της αναλογικότητας.

5. Από την πλευρά του, ο *Anders* υποστήριξε ότι το άρθρο 47 του Shops Act 1950 αποτελεί μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικό περιορισμό επί των εισαγωγών κατά την έννοια του άρθρου 30, δεδομένου ότι η απαγόρευση ασκήσεως εμπορικών δραστηριοτήτων την Κυριακή συνεπάγεται εμπόδια για το ενδοκοινοτικό εμπόριο. Η παράβαση όμως αυτή του άρθρου 30 δεν μπορεί να δικαιολογηθεί δυνάμει του άρθρου 36, πρώτον, διότι δεν εμπίπτει σε καμία από τις συγκεκριμένες κατηγορίες εξαιρέσεων που αναφέρονται στο άρθρο αυτό, οι οποίες ερμηνεύονται στενά· δεύτερον, ακόμη και αν μπορούσε να υπαχθεί σε μία από τις κατηγορίες αυτές, και πάλι δεν θα εξαιρούνταν της απαγορεύσεως διότι, για τον σκοπό αυτό θα έπρεπε να μην αποτελεί ούτε μέσο αυθαίρετης διακρίσεως ούτε συγκεκαλυμμένο περιορισμό στο εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών, όπως συμβαίνει στην παρούσα υπόθεση, και, τρίτον, διότι η απαγόρευση εμπορίας την Κυριακή περιορίζει τις συναλλαγές περισσότερο απ' ό,τι είναι αναγκαίο για την προστασία κάποιας από τις αρχές που αναφέρονται στο άρθρο 36 και διότι η εν λόγω απαγόρευση δεν μπορεί να χαρακτηριστεί εύλογη λόγω των εξαιρετικών ανωμαλιών που παρουσιάζουν η εφαρμογή και τα αποτελέσματά της.

6. Εν όψει των προηγουμένων διαπιστώσεων το High Court of Justice, Queen's Bench Division, ζήτησε από το Δικαστήριο την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως επί των ακολούθων ερωτημάτων:

«1) Στην περίπτωση που ένα κράτος μέλος δεν επιτρέπει στα καταστήματα λιανικής πωλήσεως να παραμένουν ανοικτά τις Κυριακές για την πώληση ειδών στους πελάτες τους, με εξαίρεση συγκεκριμένα είδη των οποίων επιτρέπεται η πώληση, και όταν η απαγόρευση αυτή έχει ως αποτέλεσμα να μειώνει σε απόλυτους αριθμούς τις πωλήσεις από τα καταστήματα αυτά ιδίως ειδών που κατασκευάζονται σε άλλα κράτη μέλη και επομένως να μειώνει τον όγκο των εισαγωγών των ειδών αυτών από άλλα κράτη μέλη, αποτελεί η απαγόρευση αυτή μέτρο ισοδυνάμου αποτελέσματος προς ποσοτικό περιορισμό επί των εισαγωγών κατά την έννοια του άρθρου 30 της Συνθήκης;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο ερώτημα 1, είναι το απαγορευτικό αυτό μέτρο δικαιολογημένο ως εμπίπτον στις εξαιρέσεις από το άρθρο 30 που προβλέπει το άρθρο 36 ή σε οποιαδήποτε άλλη εξαίρεση αναγνωριζόμενη από το κοινοτικό δίκαιο;

3) Επηρεάζεται η απάντηση στα ερωτήματα 1 ή 2 από κάποιο στοιχείο ικανό να μετατρέψει το εν λόγω μέτρο σε μέσο αυθαίρετης διάκρισης ή συγκεκαλυμμένο περιορισμό στο εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών ή σε μέτρο δυσανάλογο ή για άλλο λόγο αδικαιολόγητο;

4) Αν η απαγόρευση στην οποία αναφέρεται το ερώτημα 1 αντιβαίνει στο άρθρο 30 και δεν δικαιολογείται βάσει του άρθρου 36 της Συνθήκης ΕΟΚ, είναι γενικώς αδύνατο να αντιταχθεί στους εμπόρους στο κράτος μέλος, ή είναι αδύνατο να εφαρμοστεί μόνο στο μέτρο που απαγορεύει συναλλαγές που αφορούν προϊόντα παραγόμενα σε άλλα κράτη μέλη ή εισαγόμενα από τα κράτη αυτά;»

7. Η διάταξη περί παραπομπής πρωτολλήθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 19 Οκτωβρίου 1988.

8. Σύμφωνα με το άρθρο 20 του πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού ΕΟΚ του Δικαστηρίου, γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν το Council, εκπροσωπούμενο από τους Michael J. Beloff, QC, και Stephen Sauvain, barrister, ο Anders, εκπροσωπούμενος από τους David Vaughan, QC, και William Elland, barrister, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον Nicholas Paines, barrister, και την S. J. Hay, του Treasury Solicitor Department, και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον Eric White, μέλος της Νομικής της Υπηρεσίας.

9. Μετά τη δημοσίευση της διατάξεως περί παραπομπής και την κατάθεση των παρατηρήσεων αυτών, το Δικαστήριο, με την απόφασή του της 23ης Νοεμβρίου 1989, C-145/88, B & Q (Συλλογή 1989, σ. 3851), αποφάνθηκε ότι το άρθρο 30 της Συνθήκης ΕΟΚ έχει την έννοια ότι η θεσπιζόμενη με αυτό απαγόρευση δεν αφορά εθνικές διατάξεις οι οποίες απαγορεύουν σε καταστήματα λιανικής πωλήσεως να λειτουργούν την Κυριακή, εφόσον τα περιοριστικά αποτελέσματα που ενδέχεται να συνεπάγονται οι εν λόγω διατάξεις για το κοινοτικό εμπόριο δεν υπερακοντίζουν τα αποτελέσματα που προσιδιάζουν σε ρυθμίσεις τέτοιου είδους. Ομοίως, με τις αποφάσεις του της 28ης Φεβρουαρίου 1991, C-312/89, Conforama (Συλλογή 1991, σ. I-997), και C-332/89, Marchandise (Συλλογή 1991, σ. I-1027), το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το άρθρο 30 της Συνθήκης πρέπει να ερμηνευθεί υπό την

έννοια ότι η απαγόρευση που προβλέπει δεν εφαρμόζεται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση που απαγορεύει την απασχόληση των μισθωτών ολόκληρη την ημέρα της Κυριακής (υπόθεση Conforama) ή την Κυριακή μετά τις 12 το μεσημέρι (υπόθεση Marchandise). Αφού έλαβε γνώση των τριών αυτών αποφάσεων, το αιτούν Δικαστήριο, με έγγραφο της 13ης Ιουνίου 1991, που πρωτοκολλήθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 18 Ιουνίου 1991, δήλωσε ότι αν, λαμβανομένης ιδίως υπόψη της προαναφερθείσας αποφάσεως B & Q, τα τρία πρώτα ερωτήματα στερούνται πλέον αντικειμένου, παραμένει όμως αναγκαία η έκδοση αποφάσεως επί του τετάρτου ερωτήματος.

10. Κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή και μετά από ακρόαση του γενικού εισαγγελέα, το Δικαστήριο αποφάσισε να προχωρήσει στην προφορική διαδικασία χωρίς προηγούμενη διεξαγωγή αποδείξεων.

II — Γραπτές παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο

1. Το *Council,* αιτούν της κυρίας δίκης, υποστηρίζει, όσον αφορά το τέταρτο ερώτημα, ότι αν, αντίθετα προς την άποψή του, το Δικαστήριο δεχόταν ότι η εν λόγω διατάξεις του Shops Act 1950 είναι ασυμβίβαστες προς το άρθρο 30 της Συνθήκης ΕΟΚ, αυτό θα μπορούσε να συμβαίνει μόνο στο μέτρο που οι διατάξεις αυτές έχουν ισοδύναμο αποτέλεσμα προς ποσοτικό περιορισμό επί των εισαγωγών από κράτη μέλη. Πράγματι, το άρθρο 30 δεν αφορά την εισαγωγή στα κράτη μέλη εμπορευμάτων που προέρχονται από χώρες ευρισκόμενες εκτός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και δεν μπορεί να γίνει επίκληση του άρθρου αυτού για να επιτραπεί η πώληση των εμπορευμάτων αυτών σε περιπτώσεις παραβάσεως της εθνικής νομοθεσίας.

Το Council προτείνει στο Δικαστήριο να δώσει την ακόλουθη απάντηση στο τέταρτο ερώτημα που υπέβαλε το εθνικό δικαστήριο:

«Αν η απαγόρευση που αναφέρεται στο άρθρο 1 συνιστά παράβαση του άρθρου 30 και δεν δικαιολογείται δυνάμει του άρθρου 36, είναι αδύνατο να εφαρμοστεί μόνο στο μέτρο που απαγορεύει τις συναλλαγές που αφορούν εμπορεύματα που κατασκευάστηκαν σε άλλα κράτη μέλη ή εισήχθησαν από τα κράτη αυτά.»

2. Ο *Anders,* καθού της κυρίας δίκης και για τον οποίο το τέταρτο ερώτημα παρουσιάζει καθαρά θεωρητικό ενδιαφέρον, επικαλείται τη νομολογία του Δικαστηρίου, ιδίως τις αποφάσεις της 19ης Φεβρουαρίου 1981, 130/80, Kelderman (Συλλογή 1981, σ. 527), της 15ης Δεκεμβρίου 1982, 286/81, Oosthoek's Uitgeversmaatschappij (Συλλογή 1982, σ. 4575), και της 14ης Ιουλίου 1988, 407/85, Drei Glocken (Συλλογή 1988, σ. 4233), και υποστηρίζει ότι τα αποτελέσματα ενός μέτρου επί των εγχωρίων προϊόντων δεν μπορούν να εξεταστούν χωριστά από τα αποτελέσματά του επί των εισαγομένων προϊόντων. Δηλαδή, δεδομένου ότι το Δικαστήριο πρέπει να εξετάζει τις διατάξεις που είναι εν δυνάμει αντίθετες προς την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων στο πλαίσιο των αθροιστικών αποτελεσμάτων τους επί του ενδοκοινοτικού εμπορίου, οι διατάξεις μιας ρυθμίσεως όπως η προκείμενη δεν μπορούν να χωριστούν κατά τρόπο ώστε να εφαρμόζονται μόνο στα εγχώρια προϊόντα.

Ο Anders προσθέτει ότι, στη συγκεκριμένη περίπτωση του Shops Act 1950, τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκόμισε επέτρεψε να διαπιστωθεί ότι οι διατάξεις του νόμου εφαρμόζονται χωρίς διάκριση τόσο στα εγχώρια προϊόντα όσο και στα προϊόντα

που εισάγονται από άλλα κράτη μέλη της Κοινότητας και δεν μπορούν να χωριστούν, όπως στην περίπτωση της ιταλικής νομοθεσίας την οποία αφορούσε η προαναφερθείσα προϋπόθεση Drei Glocken. Εν πάση περιπτώσει, ακόμα και αν ήταν δυνατός ο χωρισμός, αυτός θα είχε ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της πωλήσεως κατά τις Κυριακές των εμπορευμάτων που παρήχθησαν ή κατασκευάστηκαν στο εθνικό έδαφος, πράγμα που θα είχε ή θα μπορούσε να έχει ως συνέπεια δυνητικό περιορισμό των εξαγωγών και παράβαση των διατάξεων του άρθρου 34. Είναι βέβαιο σχετικά ότι πάντοτε, και ίσως ιδίως κατά τα τέλη της εβδομάδος, υπάρχει στην Αγγλία και στην Ουαλλία σημαντικός αριθμός τουριστών που έρχονται από άλλα κράτη μέλη. Αν δεν είχαν τη δυνατότητα να αγοράσουν την Κυριακή προϊόντα προερχόμενα από το Ηνωμένο Βασίλειο, είναι βέβαιον ότι αυτό θα επηρέαζε ή θα μπορούσε να επηρεάσει άμεσα τις εξαγωγές.

Εξάλλου, στο μέτρο που απαιτείται ως συστατικό στοιχείο η ύπαρξη διακρίσεως κατά το άρθρο 34 (αντίθετα από το άρθρο 30), η προϋπόθεση αυτή πληρούται, εφόσον ο νόμος δημιουργεί σαφώς διακρίσεις εις βάρος ορισμένων κατασκευαστών και παραγωγών του Ηνωμένου Βασιλείου σε σχέση με άλλους, αναλόγως του αν τα προϊόντα τους εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του παραρτήματος V του νόμου, πράγμα που είναι αντίθετο στο πνεύμα του άρθρου 7 της Συνθήκης ΕΟΚ.

Ο Anders προτείνει να δοθεί η ακόλουθη απάντηση στο τέταρτο ερώτημα που υπέβαλε το εθνικό δικαστήριο:

«Όταν ένα μέτρο, όπως αυτό που περιγράφεται στο ερώτημα 1, παραβιάζει το άρθρο 30 και δεν δικαιολογείται δυνάμει του άρθρου 36 ή για οποιοδήποτε άλλο λόγο, είναι απολύτως αδύνατο να εφαρμοστεί εντός κράτους μέλους.»

3. Η *Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου* θεωρεί ότι παρέλκει η απάντηση στο τέταρτο ερώτημα.

4. Στις παρατηρήσεις της, η *Επιτροπή* δεν αναπτύσσει επιχειρήματα σχετικά με το τέταρτο ερώτημα που αποτέλεσε αντικείμενο παραπομπής.

M. Díez de Velasco
εισηγητής δικαστής